

A88/16 CO:2079448

10 Mei 1988.

EUROPA INSTITUUT IN DE SOVJET UNIE

De laatste tijd zijn er aanwijzingen dat binnen de Sovjetacademie van Wetenschappen - naast o.m. het bekende Amerika Instituut van Georgiy ARBATOV en het Afrika Instituut van Anatoliy GROMYKO - een nieuw 'regionaal' instituut is opgericht dat zich specifiek moet bezighouden met de bestudering van ontwikkelingen in de Europese regio. Dit nieuwe Europa Instituut staat onder leiding van Vitaliy ZHURKIN, tot voor kort een van de plv. hoofden van het Amerika Instituut. Aangenomen kan worden dat het Kremlin door de resultaten van de activiteiten van het nieuwe instituut te gebruiken, hoopt effectiever te kunnen inspelen op ontwikkelingen in (West-)Europa.

EUROPA INSTITUUT IN DE SOVJET UNIE

Op 22 maart jl. kwam het persbureau Tass met een bericht over een bijeenkomst in Moskou van Britse en Sovjetrussische Buza-functionarissen, waar van gedachten was gewisseld over planning op het terrein van de buitenlandse politiek. In deze melding heette het ook dat de Britten ontmoetingen hadden gehad met medewerkers van de onder de Sovjetacademie van Wetenschappen vallende Instituten voor Afrikaanse Studies, voor Wereldeconomie en Internationale Relaties (IMEMO) en voor Europese Studies. Ongeveer een maand eerder was er een soortgelijk bericht over 'consultaties' in Moskou rond hetzelfde onderwerp tussen Sovjetrussische Buza-medewerkers en vertegenwoordigers van het Franse ministerie van Buitenlandse Zaken. Ook toen was er sprake van een ontmoeting van laatstgenoemden met Sovjetwetenschappers op het terrein van de buitenlandse politiek. De enige naam die daarbij expliciet genoemd werd was die van Vitaliy Vladimirovich ZHURKIN, die Tass toen aanduidde als directeur van het Europa Instituut van de Academie.

Omdat voorzover bekend voor het eerst op 25 februari jl. - de datum waarop het Tass-bericht verscheen - melding is gemaakt van het bestaan van het Europa Instituut, mag worden aangenomen dat de oprichting ervan moet hebben plaatsgevonden tussen deze datum en oktober 1987, toen New Times ZHURKIN nog opvoerde als een van de plv. hoofden van het Amerika Instituut. Een en ander komt overigens niet helemaal onverwacht, want enige jaren geleden circuleerden er al geruchten over het voornemen een Academie-instituut voor West-Europa op te zetten.

Op grond van andere gegevens lijkt het mogelijk het tijdstip van oprichting nader te bepalen. Op 27 februari jl. werd in het regeringsdagblad Izvestiya Radomir Georgiyevich BOGDANOV, een van de andere plv. hoofden van het Amerika Instituut en geïdentificeerd KGB-er, genoemd als voorzitter van de zg. Public Commission voor Ontwapening van het Sovjetvredescomite (SCDP). Deze functie werd eerder bekleed door ZHURKIN en in het jongste decembernummer van het SCDP-maandblad XX Century and Peace is hij nog als zodanig opgevoerd. De benoeming van BOGDANOV is waarschijnlijk veroorzaakt door de aanwijzing van ZHURKIN tot hoofd van het nieuwe Europa Instituut. Immers, geen van de andere hoofden van vergelijkbare Academie-instituten is voorzitter van een dergelijke SCDP-commissie, zodat het erop lijkt dat beide functies niet te combineren vallen. Dit wijst erop dat ZHURKIN in december 1987 nog niet was benoemd tot hoofd van het nieuwe instituut, althans niet ten tijde van het verschijnen van het SCDP-tijdschrift. Daarmee lijkt de oprichting van het Europa Instituut globaal in december, januari of februari plaats gevonden te moeten hebben. Mogelijk heeft de Academie van Wetenschappen de formele beslissing daartoe genomen tijdens haar jaarlijkse algemene vergadering van eind december.

De taken van regionale Academie-instituten.

De taken van het nieuwe Europa Instituut zullen in grote lijnen niet afwijken van die van de andere 'regionale' Academie-instituten. Het Amerika-instituut o.l.v. Georgiy ARBATOV is daarvan het meest bekende, maar daarnaast moeten ook het Afrika-Instituut o.l.v. Anatolij GROMYKO, het Instituut voor Latijns-Amerika en dat voor het Verre Oosten genoemd worden. Op het eerste oog is men geneigd daarbij ook te denken aan de (eveneens binnen een bepaalde regio actieve) instituten voor 'Oriental' en voor 'Slavic and Balkan Studies',

waarvan de eerste zich bezighoudt met historische, filosofische, sociologische, economische en vooral ook taalkundige studies en de tweede met de bestudering van de historische en culturele relaties tussen de Slavische volkeren en die van de Balkan. De twee laatstgenoemde instituten zijn echter onderdeel van de Afdeling Geschiedenis van de Academie van Wetenschappen en niet - zoals de vier eerdergenoemde instellingen - van de Afdeling Economie. Daarom zal het nieuwe instituut qua doelstelling en activiteiten vooral vergeleken moeten worden met een instituut als dat van ARBATOV en niet met het Balkan- of het Oriëntaalse Instituut. Een reden temeer daarvoor is het feit dat Vitaliy ZHURKIN als 'corresponderend lid' deel uitmaakt van de Economische Academie-afdeling, wat erop wijst dat het door hem geleide instituut daar dan ook onder valt. Dit houdt in dat verwachtingen over de activiteiten van het Europa Instituut het veiligst gebaseerd kunnen worden op grond van wat bekend is over de andere instituten van de Economische Afdeling.

Een globale inventarisatie van de taakgebieden van de 'regionale' instituten van de Economische Afdeling laat zien dat deze zich uiteraard richten op de economieën van de te bestuderen regio's, maar ook op de sociale en politieke omstandigheden, de internationale politiek en relaties, de geschiedenis en de cultuur. De feitelijke vertaling daarvan zal in de praktijk per instituut verschillen: zo heeft bijvoorbeeld het Afrika Instituut de bestudering van 'cultureel-ethnologische problemen' uitdrukkelijk op het programma staan, terwijl het Amerika Instituut daarvoor in zijn organisatiestructuur geen plaats heeft ingeruimd.

Van het laatste instituut (dat overigens beschikt over een aparte Afdeling Canada met onderafdelingen voor de economie en de binnen- en buitenlandse politiek) is bekend dat het in december 1984 in ieder geval vijf onderdelen telde voor de bestudering van de Verenigde Staten, t.w. een economische afdeling, een voor binnenlands politieke ontwikkelingen en sociale problemen, een voor het buitenlandse beleid, een voor militair-politieke aangelegenheden en een voor 'ideologie'. Binnen deze laatste afdeling maakte men o.a. studie van zaken als Publieke Opinie, Massamedia en Cultuur.

In totaal wordt het ARBATOV-instituut bemand door tussen de 300 en 400 personen, die zich - volgens USSR-kenner Mikhail VOLESKIY en volgens voormalig Amerika-instituutmedewerkster Galina ORIANOVA - bezighouden met het compileren van informatie uit dagbladen, tijdschriften en andere open bronnen en met wetenschappelijk onderzoek. Het door het instituut verwerkte en bewerkte materiaal gaat als achtergrondinformatie naar het International Department van het CC-CPSU, naar het ministerie van Buitenlandse Zaken en naar het KGB. Over de invloed van deze bijdragen op het feitelijk Sovjetbeleid ten aanzien van de Verenigde Staten bestaat geen duidelijkheid. ORIANOVA heeft deze destijds afgedaan als van weinig belang, omdat de meeste instituutrapporten de hogere niveaus binnen de ontvangende instanties niet zouden bereiken. Veel wijst er echter op dat er bij de presentatie van het nieuwe, pragmatische beleid van GORBACHEV effectiever dan voorheen gebruik gemaakt wordt van de binnen het instituut aanwezige kennis van de Amerikaanse samenleving en mentaliteit. Met name op het terrein van public relations en propaganda heeft het Kremlin kennelijk zijn winst met deze kennis gedaan, gelet bijvoorbeeld op de manier van optreden van GORBACHEV tijdens diens bezoek aan de Verenigde Staten en de reclamecampagne rond het verschijnen van het "Perestroika"-boek.

Dat wetenschapsbeoefening een belangrijke opdracht is voor het Amerika Instituut blijkt uit het feit dat het elk jaar een aantal (in 1982: 10 a 12) wetenschappelijke boeken laat verschijnen, dat het een (postdoctoraal) opleidingsprogramma biedt en het recht heeft hogere academische titels (Candidaat en Doctor) toe te kennen. Het blijkt ook uit het feit dat met een

zekere regelmaat instituutsmedewerkers kunnen worden geïdentificeerd als auteurs van (populair-)wetenschappelijke artikelen in Sovjettijdschriften of als deelnemers aan (ook internationale) wetenschappelijke conferenties. De inbreng van zulke conferentiedeelnemers beperkt zich in vele gevallen niet tot het strikt wetenschappelijke maar komt dikwijls dichtbij rechtstreeks lobbyen voor het Sovjetbeleid. Volgens ORIANOVA is dit trouwens een van de (bijkomende) taken voor de instituutsmedewerkers en is het instituut niet alleen opgericht om informatie te verzamelen over de Verenigde Staten, maar juist ook om goede mogelijkheden te creëren voor het aanknopen van relaties met Amerikaanse wetenschappers en propaganda te maken voor het Sovjetbeleid. Het is overigens niet alleen in het kader van wetenschappelijke contacten dat instituutsleden actief zijn op propagandistisch terrein. Illustratief in dit verband is het wekelijks optreden van het duo BOGDANOV-PLEKHANOV * in op Noord-Amerika gerichte engelstalige uitzendingen van Radio Moskou, waarin actuele gebeurtenissen van commentaar worden voorzien. In dit verband kan ook gedacht worden aan de optredens van Georgiy ARBATOV voor Westerse massamedia om het Sovjetstandpunt bv. terzake van ontwapeningsproblemen toe te lichten.

De veronderstelde taken van het Europa Instituut.

Een voorlopige taakstelling voor het Europa Instituut lijkt aan de hand van dit alles geformuleerd te kunnen worden. In aanmerking genomen dat het hier gaat om een aan de Economische Academie-afdeling opgehangen instituut, kan men ervan uitgaan dat het zich - net zoals de andere onder deze afdeling vallende instituten - uiteraard zal bezighouden met de bestudering van de economische ontwikkeling binnen Europa, maar ook met de binnen- en buitenlandse politiek van de Westeuropese landen, hun onderlinge verhoudingen en de relaties tot de Verenigde Staten. Daarnaast kan ook gedacht worden aan onderzoek van de sociale problemen binnen de regio en mogelijk de culturele verschillen.

Het feit dat eerst nu een Europa Instituut van de grond is gekomen, betekent niet dat aan de Westeuropese problematiek in het verleden geen aandacht zal zijn besteed. Dat gebeurde ws. binnen het in 1956 opgerichte Instituut voor Wereldeconomie en Internationale Relaties (IMEMO), dat in het Sovjetsysteem het centrum is voor fundamenteel onderzoek op het terrein van de internationale relaties en m.b.t. ontwikkelingen binnen de (wereld)economie, de politiek en de ideologie. Binnen dit raamwerk speurt men bij IMEMO naar ~~methodes en middelen om de concrete economische en politieke belangen van de~~ Sovjet Unie optimaal te behartigen **. De oprichting van het Europa Instituut zal niet betekenen dat IMEMO met zijn onderzoeksactiviteiten op deze terreinen in de Europese regio zal stoppen. Immers, IMEMO schijnt - ondanks de oprichting in 1967 van het Amerika Instituut van ARBATOV - nog altijd een eigen 'Afdeling Verenigde Staten en Canada' te hebben. Dit wijst op een

* PLEKHANOV was tot voor kort hoofd van de Afdeling Binnenlandse Politiek en Sociale Problemen van het Amerika Instituut. Op 19 maart jl. werd hij echter gemeld als plv. hoofd van dit instituut, wat doet vermoeden dat hij daar de opengevallen plaats van ZHURKIN heeft overgenomen.

** A Directory of Prominent Soviet Economists, Sociologists, and Demographers by Institutional Affiliation; Compiled by Sergei VORONITSYN; Edited by Robert FARRELL; Radio Liberty, Munich, West Germany; 1987; p.20

taakverdeling tussen beide Academie-onderdelen, die ook wel zal gelden tussen IMEMO en het nieuwe Europa Instituut. Mogelijk zal IMEMO - op 18 november 1986 door radio Moskou nog aangeduid als leidinggevend Academie-instituut - juist meer armsglag krijgen voor zijn specifieke opdracht nu andere taken overgenomen worden door het nieuwe instituut onder leiding van ZHURKIN. Misschien zal het Europa Instituut enige functionarissen overnemen van het 'IMEMO-centrum voor Westeuropese Studies' of van de 'Afdeling Scandinavische Aangelegenheden', wat niet hoeft te betekenen dat deze onderdelen (volledig) zullen verdwijnen. Voor het overige zal het wellicht een aantal medewerkers van het Amerika Instituut aantrekken en wat personeel werven onder het (lagere) Buza-kader en uit de journalistiek, zoals ook het Amerika Instituut deed na zijn oprichting in 1967. In elk geval zal de oprichting van het Europa Instituut leiden tot meer aandacht voor ontwikkelingen in (West-)Europa met als doel dat het Kremlin daarop beter kan inspelen. Het is niet uitgesloten dat eerste plv. Buza-minister KOVALEV dit op 4 november 1987 in gedachten had toen hij in een toespraak voor medewerkers van zijn ministerie zei dat modernisering van de Sovjetdiplomatie onmogelijk is zonder aansluiting te zoeken bij de wetenschap. En dan wel wetenschap, die zich enerzijds moet bezighouden met het onderzoek naar (de effectiviteit van Sovjetrussische diplomatieke) activiteiten en anderzijds alternatieve ideeën en concepten moet leveren.

Naar analogie van wat bekend is over de andere Academie-instituten kan aangenomen worden dat de medewerkers van het Europa Instituut de bijkomende opdracht hebben relaties aan te knopen in de wetenschappelijke wereld van West-Europa en daarin geaccepteerd te raken om vanuit die positie te lobbyen voor het Sovjetbeleid. Dit soort propaganda-activiteiten is natuurlijk geen nieuw fenomeen en er zal dus hoogstens sprake zijn van een toename in intensiteit op specifieke en eventueel nieuwe actieterreinen. Een meer exacte formulering van de taken voor het nieuwe instituut is op dit moment niet te geven. Daarvoor zal eerst inzicht moeten zijn verkregen in de structuur en bezetting van het instituut en in de activiteiten die het ontplooit. Wat dit laatste betreft is er, behalve de in de aanhef genoemde ontmoetingen met Franse en Britse Buza-functionarissen, tot nu toe alleen bekend geworden dat het Europa Instituut op 14 april jl. - aldus het persbureau Tass - een Nederlandse delegatie van de Vaste Commissie voor Buitenlandse Zaken van de Tweede Kamer in Moskou heeft ontvangen.